

מלחמתו החשאית של חזבאללה בישראל

אמיר קוליק

יריבות בין מדינות ובינן לארגוני טרור היא דבר מורכב הכולל רבדים רבים: מדיניים-פוליטיים, חברתיים, כלכליים, צבאיים ואחרים. היריבות בין חזבאללה ובין ישראל אינה יוצאת דופן בהקשר זה. מטרתו של מאמר זה היא להתמקד בפן המודיעיני של יריבות זו, ובעיקר בפעילותו החשאית של חזבאללה נגד ישראל, כמו שנחשפה בשנים האחרונות באמצעות פרשיות ריגול שונות. באמצעות סקירת מקרי הריגול הבולטים ינסה המאמר לאפיין מערכה חשאית זו, להסיק מסקנות בנוגע לדרכי פעולתו של חזבאללה, למטרותיו ולמשמעויות הנובעות מכל אלה עבור ישראל.

מאז הקמתו של חזבאללה בראשית שנות השמונים של המאה העשרים הוא ראה במדינת ישראל יריב מר אשר יש לשאוף להשמדתו. לפיכך ניהל מאבק צבאי עיקש נגד נוכחותו של צה"ל בלבנון עד נסיגת ישראל מרצועת הביטחון במאי 2000. מאבק זה התנהל בקרבת מוצבי צה"ל וצד"ל ובכפרי רצועת הביטחון, וכלל פיגועים מסוגים שונים: ירי מנגד, הנחות מטענים, תקיפות מוצבים, לצד ירי קטיושות לעבר צפונה של ישראל. כחלק ממערכה זו אספו לוחמי חזבאללה מידע על אודות צה"ל וכוחות הביטחון אשר פעלו בלבנון. מניתוח מאפייני פעילותו של חזבאללה באותן שנים נראה כי מידע זה נאסף בעיקר על ידי תצפיות, ונועד ללמוד את שגרת פעילותם של הכוחות הישראליים השונים כדי לייעל את התקפות הארגון על מוצבי צה"ל וצד"ל ואת הנחות המטענים לאורך הצירים. מידע דומה במהותו, אם כי נקודתי וממוקד יותר, אספו סניעניו של הארגון בתוך רצועת הביטחון, והוא שימש לביצוע פיגועי "איכות", דוגמת ההתנקשות במפקד יחידת הקישור ללבנון, תת-אלוף ארז גרשטיין (פברואר 1999) ובסגן מפקד צד"ל עקל האשם (מרס 2000).

אמיר קוליק הוא חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

העמקת מרחב ההתעניינות הגאוגרפי

לאחר נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון השתנה אופי המאבק של חזבאללה בישראל. הלחימה השוטפת והאינטנסיבית נגד צה"ל פסקה, ובמקומה החל הארגון להקצות משאבים רבים יותר להתעצמות לקראת מערכה כוללת עם ישראל. לפיכך השתנה גם סוג המידע המודיעיני שביקש חזבאללה לאסוף על צה"ל ועל מדינת ישראל. בהתאם השתנו גם שיטות הפעולה שנקט כדי לאסוף מידע זה. אמנם פיגועי גבול אירעו מפעם לפעם, בעיקר גזרת הר דב, אולם אין ספק כי העשייה הצבאית של חזבאללה התמקדה במישורים אחרים. מניתוח פרשיות הריגול אשר נחשפו עד כה עולה כי בשנים הראשונות שלאחר הנסיגה עוד ביקש חזבאללה לאסוף מידע צבאי-טקטי במהותו. כך היה בשתי פרשיות הריגול הבולטות אשר נחשפו בשנים 2001–2003. באותה עת הפעיל חזבאללה שתי רשתות ריגול; האחת בראשות סעד קהמוז מהכפר רג'ר, והאחרת בראשות סגן אלוף עומר אל-היב ושותפו מחמד רחאל אבו אל-עז. שתי הרשתות התבקשו לאסוף מידע בעיקר על אודות פעילות כוחות צה"ל במרחב הצפון. כך התבקשה הרשת של קהמוז לאסוף מידע מודיעיני על בסיסי צה"ל באזור, לצלם צמתים מרכזיים ושערי כניסה לבסיסי צה"ל, מלבד צילום העיר קריית שמונה מזוויות שונות.¹ רשת הריגול של עומר אל-היב התבקשה לספק מידע על אודות סדר הכוחות של צה"ל בצפון, מבנה מוצבים, כמות החיילים המשרתים בהם, שיטות הפעילות של צה"ל באזור הגבול, מפות קוד צה"ליות של האזור, מקומות של מצלמות תצפית ומקומות שמארבי טנקים ממוקמים בהם. מלבד זה, התבקשו אל-היב ואנשיו לספק מידע נקודתי יותר על אודות תנועותיו של אלוף פיקוד הצפון אז גבי אשכנזי, ומפקד עוצבת הגליל מאיר כליפי.² איסוף מידע מסוג זה, כמו שניתן להתרשם, היה למעשה המשך לפעילות המודיעינית של חזבאללה מתקופת רצועת הביטחון, והיה עלול לשמש את הארגון בעיקר כדי לייעל את התקפותיו על מוצבי הגבול או כדי לבצע פיגועים נקודתיים יותר בעומק מרחב הצפון – בעיר קריית שמונה, בפתחם של בסיסים צבאיים או נגד קצינים בכירים.

בה בעת אפשר להבחין כי בהדרגה החל חזבאללה להעמיק את מרחב ההתעניינות המודיעיני שלו אל עבר אזורים רחוקים יותר הנמצאים בלב המדינה ואל מעבר לצה"ל עצמו. כך עוד בשנת 2002 התבקש נסים נצאר, יהודי-שיעי אשר עלה לישראל בשנות התשעים וגויס לחזבאללה, לספק למפעיליו בארגון מפה של אזור גוש דן שמסומנים בה מתקני תשתית שונים דוגמת חברת החשמל ומתקן פי גלילות וכן לצלם מתקנים נוספים באזור חיפה ובאזור המרכז.³ כמו נצאר, גם האחים מחמד ואחמד שמאלי מהכפר רג'ר, אשר גויסו לחזבאללה ונעצרו בעוון ריגול בשנת 2003, התבקשו להעביר ללבנון חומר כתוב בנוגע לתשתיותיה של ישראל.⁴ ניסיון מתוחכם עוד יותר לאסוף מידע גאוגרפי מדויק על אודות יעדים

בתוך ישראל עשה חזבאללה באמצעות ח'לדון ברע'ותי, פעיל חמאס מראמאללה. הלה קיבל מפעילי הארגון בעת ביקורו בסוריה מכשיר ג'י-פי-אס בעל יכולת לאגור נתונים, והתבקש להסתובב בצירים וביעדים מרכזיים לצורך מיפוי וניתוח השטח.⁵ מידע דומה, אך ככל הנראה איכותי פחות, ניסה חזבאללה להפיק מאסמאעיל סלימאן מהכפר כעביה חג'אג'רה, אשר גויס לארגון בזמן קיום מצוות החאג' במכה בשנת 2008. סלימאן התבקש על ידי מפעילו לאסוף מידע על אתרים ובסיסים צבאיים ולצלמם.⁶ מידע תשתיתי נקודתי על אודות יעדים בתוך ישראל, אם כי במרחב הצפון, ניסה חזבאללה לדלות גם מערוה חסן עלי, אסיר ערבי ישראלי אשר נמלט בשנת 2005 ללבנון. כך בחקירתו אצל חזבאללה התבקש ערוה לסמן בתצלומי אוויר אזורים מסוימים בעיר נהריה, בין השאר, מיקומם של בנקים, מוסדות ממשלתיים ומתקני תשתית דוגמת מבני "בזק" וחברת החשמל בעיר.⁷ אמנם אין מדובר בפרשיית ריגול קלאסית, אך בכל זאת אפשר ללמוד ממנה, בהקשר זה, על סוג המידע שחזבאללה מבקש להפיק.

בסיס נתונים על אודות מתקני תשתית, מתקנים צבאיים ואחרים בישראל עשוי אולי לשמש לתכנון פיגועים במתקנים אלה. עם זאת, אתרים מסוג זה הם אתרים מאובטחים, ולכן חסינים יחסית מפני פיגוע נקודתי. בה בעת, בעקבות מאמציו הרבים של חזבאללה בשנים האחרונות לבנות מערכי רקטות וטילים סביר יותר כי בסיס נתונים זה מיועד ליצירת "בנק יעדים" אשר ישמש את חזבאללה בעת מלחמה כוללת נגד ישראל. בהקשר זה עולה השאלה מדוע יש להכין רשימה מעין זו, שכן הנשק הארטילרי אשר ברשות הארגון – קטיושות ורקטות כבדות מסוגים שונים – רמת דיוקו נמוכה, כלומר רקטות הן נשק סטטיסטי אשר סוטה ממסלולו המקורי ככל שהוא נורה לטווח רחוק יותר. התשובה לשאלה מדוע אפוא זקוק חזבאללה ליעדים מדויקים טמונה כנראה בשני היבטים. הראשון קשור לאופן השימוש בסוג נשק זה. אם אכן חזבאללה מתכנן לפגוע ביעדים ספציפיים בעומק מרחב הצפון או באזור המרכז, סביר כי יעשה זאת באמצעות ירי של מטחים לעבר אותה מטרה, כך מן הסתם תעלה סבירות הפגיעה בה. במילים אחרות, במלחמה הבאה עלול העורף הישראלי "העמוק" (מרחב חיפה – תל אביב) להיות חשוף לא רק לירי של רקטות אחדות, כמו שקרה במלחמת לבנון השנייה, אלא לירי של מטחי רקטות שמטרתם לא רק התשת האזרחים, אלא בעיקר בפגיעה ביעדים ספציפיים.

היבט שני אשר עשוי לענות על השאלה מדוע זקוק חזבאללה לבנק יעדים עשוי להתקשר ליכולות אשר ככל הנראה מצויות בידי הארגון. על פי הצהרותיהם של דוברים ישראליים שונים, מאז המלחמה האחרונה הגדיל חזבאללה מאוד הן את כמות הרקטות אשר ברשותו והן את הטווח שאפשר לשגרן אליו. כך למשל שר הביטחון אהוד ברק הצהיר באחת ההזדמנויות כי בידי חזבאללה טילים שיכולים

לפגוע בדרומה של ישראל וכי כמות הטילים אשר ברשות הארגון גדלה פי שלושה מהכמות אשר הייתה בידו לפני מלחמת לבנון השנייה.⁸ על רקע איסוף המידע הנקודתי של סוכני חזבאללה על אודות יעדי תשתית בישראל אפשר לתהות אם לא רק הכמות וטווח הרקטות גדלו, אלא אם גם יכולת הדיוק שלהן השתפרה משמעותית. תשובה חיובית לשאלה זו טומנת בחובה משמעויות כבדות לעורף הישראלי, בייחוד בכל הנוגע לסכנת הפגיעה במתקני התשתית האסטרטגיים של מדינת ישראל במלחמה הבאה עם חזבאללה.

לצד הכנת בסיס נתונים על אודות מתקני תשתית, מניתוח פרשיות הריגול אשר נחשפו בשנים האחרונות ניכר מאמץ מתמשך של חזבאללה לגבש "בנק יעדים" מסוג שונה – לצרכים מבצעיים דוגמת התנקשות או חטיפה או לצרכים מודיעיניים דוגמת גיוס מקורות איכותיים יותר – כדי להפיק מידע טוב יותר. סוג זה של מודיעין החל להיאסף כאמור עוד בעת לחימתו של חזבאללה נגד צה"ל ברצועת הביטחון ונועד בזמנו בעיקר להתנקש בקציני שטח בכירים בצה"ל ובצד"ל. לאחר הנסיגה מלבנון לא פסק איסוף מודיעיני זה. יתרה מזו, מרחב ההתעניינות המודיעינית של חזבאללה הועמק לתוך מדינת ישראל פנימה. כך נסים נצאר, אשר כזכור התגורר בחולון, הונחה בשנת 2002 לאסוף מידע על אודות קרוב משפחתו המשרת בתפקיד בכיר במערכת הביטחון, ואף התבקש להעביר את תמונתו לידי חזבאללה. עומר אל-היב, קצין הגששים אשר גויס לחזבאללה בשנת 2002, התבקש בין השאר לאסוף מידע על אודות תנועותיהם וסדרי האבטחה של אלוף פיקוד הצפון אז גבי אשכנזי ומפקד עוצבת הגליל מאיר כליפי. במקרה אחר הונחה ח'אלד קשקוש, ערבי ישראלי מקלנסווה, לאסוף מידע על אנשי כוחות הביטחון. קשקוש גויס לחזבאללה בשנת 2005, בעת שלמד רפואה בגרמניה, והתבקש על ידי מפעיליו לנסות ולהתקבל לעבודה בבית החולים רמב"ם שבחיפה.⁹

כך, במבט לאחור נראה גם מקרהו של ראוי סולטאני מובן יותר. כזכור, סולטאני – אשר התאמן במכון הכושר שגם הרמטכ"ל גבי אשכנזי נהג לבקר בו – גויס לכאורה לחזבאללה בעת שהותו במחנה נוער במרוקו בקיץ 2008, והונחה לאסוף מידע על אודות שגרת הגעתו של הרמטכ"ל למקום וסידורי האבטחה הנהוגים בו. מלבד זה, הוא התבקש לאסוף חומרים על אישים בכירים נוספים. כך, אף שבמקרה הספציפי הזה מדובר בניצול הזדמנות מצד חזבאללה (נגישותו המקרית של סולטאני לרמטכ"ל), אין מדובר במקריות מודיעינית אלא בניסיון מתמשך של הארגון לאסוף מידע לצרכים מבצעיים על אודות אישים בכירים בתוך מערכת הביטחון של ישראל ומחוצה לה. כאמור, מידע נקודתי על אודות אישים עלול לשמש את חזבאללה לתכנון התנקשות או חטיפה או לחלופין – כדי לגייס את האדם לשורות הארגון לאחר שאותרה נקודת התורפה המתאימה באישיותו או בהתנהלותו.

מאמץ מודיעיני דומה – אם כי על פי מה שפורסם עד כה, נראה משני בהיקפו – עושה חזבאללה בניסיון לאתר מקומות פוטנציאליים לפיגועים שונים בתוך ישראל. כך למשל מנאר ג'בארין, סטודנטית מאום אל-פחם אשר גויסה לחזבאללה בעת לימודי רפואת השיניים בירדן בשנת 2005 הונחתה כיצד לאסוף מודיעין מפורט על מבנים.¹⁰ ראוי סולטאני – מלבד איסוף מודיעין על הרמטכ"ל – הונחה לאסוף מידע על גם על מה שהוגדר בכתב האישום "יעדים פוטנציאליים לפיגועים בישראל". נשאלת השאלה מדוע על חזבאללה לאסוף מידע מסוג זה, שכן התארגנות טרור מקרב ערביי ישראל או ערביי השטחים היא לרוב בעלת היכרות טובה יותר עם יעדי פיגוע פוטנציאליים ובעלת נגישות טובה יותר למידע עדכני מסוג זה. תשובה אפשרית לשאלה זו נעוצה אולי בכישלונות קודמים של חזבאללה, בעיקר בנוגע לשיגור מפגעים מחו"ל לארץ. מאז שנות התשעים ניסה חזבאללה להחדיר לישראל כמה פעילים כדי לבצע בה פיגועי ראוות. הראשון מהם היה חסין מקדאד, רואה חשבון שיעי אשר גויס למנגנון פיגועי חו"ל של חזבאללה, אומן בהפעלת חומרי נפץ, והצליח להחדיר לישראל דרך נמל התעופה בן-גוריון פצצה וחומר נפץ פלסטי. גורמי מודיעין ישראלים העריכו כי ניסה למצוא מקום לביצוע פיגוע רב-נפגעים בתל אביב. מכל מקום, תכניתו השתבשה כאשר מטען הנפץ שהוא טיפל בו התפוצץ בידיו בעת ששהה במלון לורנס בירושלים באפריל 1996. מפגע שני סטיבן סמירק, צעיר גרמני שהתאסלם, נשלח על ידי חזבאללה לישראל בנובמבר 1997, לאחר שאומן בלבנון בשימוש בנשק קל ובהפעלת חומרי נפץ. לטענת גורמים ישראלים, בעת מעצרו בשדה התעופה בן-גוריון נשא עמו מצלמת וידאו והונחה לאסוף מידע על תל אביב ועל חיפה כדי לאתר מקום מתאים לביצוע פיגוע התאבדות. מקרה שלישי אירע זמן קצר לפני פרוץ אנתפאדת אל-אקצא, כאשר פעיל חזבאללה בשם פוזי איוב הגיע לישראל באוקטובר 2000. איוב אומן גם הוא אימונים שונים בלבנון, בין השאר בהרכבת פצצות, והיה אמור להוציא לפועל פיגוע ראוות בישראל. איוב נעצר על ידי הפלסטינים בעת שהגיע לפגישה מבצעית בחברון, ולבסוף נפל בידי ישראל בשנת 2002. מקרה רביעי אירע בשנת 2001 כאשר עצר שירות הביטחון הישראלי את ג'האד שומאן, אזרח בריטי-לבנוני אשר נשלח גם הוא מטעם חזבאללה לבצע פיגוע בישראל. בחדר המלון שהתגורר בו שומאן נמצאו בין השאר כיפה, טיימר ושלושה טלפונים ניידים.¹¹ אם אכן הצליח חזבאללה להכין בשנים האחרונות רשימת יעדים פוטנציאליים שאפשר לבצע בהם פיגועי ראוות, עלול הדבר להקל בעתיד את פעולתם של מפגעים מסוג זה, לקצר מאוד את הכנותיהם המודיעיניות והמבצעיות, ובהתאם – גם להקשות על מערכת הביטחון הישראלית לסכל את תכניותיהם.

העמקת מרחב ההתעניינות התפישתי

לצד העמקת מרחב ההתעניינות הגאוגרפי של חזבאללה מגבול הצפון לעומק מדינת ישראל אפשר להבחין גם בהעמקת מרחב ההתעניינות התפישתי של הארגון. כך מניתוח פרשיות הריגול אשר נחשפו בעשור האחרון, אפשר לראות כי חלק גדול מסוכני חזבאללה הונחו לאסוף מידע אשר אינו יכול לשמש לצרכים מבצעיים ישירים, אלא נועד לענות על צרכים אחרים – רחבים ועמוקים יותר. כך במקרים שונים עולה בבירור כי חזבאללה וגורמים איראניים מנסים לאסוף באופן סדור מידע תשתיתי על החברה הישראלית ועל מדינת ישראל. כך למשל התבקשה רשת הריגול של סעד קהמוז למסור לידי חזבאללה לא רק מידע טקטי על אודות היערכות צה"ל בצפון אלא גם שנתון סטטיסטי של ישראל וכן ספרים ועיתונים שונים. בערך באותו הזמן התבקש גם המרגל נסים נצאר לספק למפעיליו מידע על הלכי רוח בחברה הישראלית.¹² באותו הקשר יש לציין כי גם אלחנן טננבאום, בעת שנחקר על ידי אנשי חזבאללה, נשאל בין השאר על האווירה ועל הוויי החיים בחברה הישראלית, לצד שאלות על הפוליטיקה במדינה, יחסי ערבים יהודים ועוד סוגיות מעין אלה.¹³

נראה כי בבסיס הניסיון להפיק מידע מסוג זה מונחת הן סקרנות אינטלקטואלית בנוגע לתופעה הנקראת מדינת ישראל והן רצון למצוא דרכים יעילות יותר להתמודד עמה. תופעה זו בולטת במיוחד כאשר מעורבים גורמים איראניים בהפקת המידע. כך למשל התבקש מחמוד מחאג'נה (אבו סמרה), גזבר התנועה האסלאמית, אשר גויס למודיעין האיראני בשנת 2001, להעביר מידע על המתרחש באם אל-פחם ועל הנעשה בקרב ערביי ישראל בכלל.¹⁴ מידע כללי אף יותר על מדינת ישראל ועל החברה הישראלית ביקשו איראן וחזבאללה להפיק באמצעות ג'ריס ג'ריס, ראש מועצת היישוב פסוטה בשנים 2001–2003. ג'ריס ביקש להקים מרכז מחקרים, ובעצת ידיד מלבנון ניסה לממנו באמצעות גורמים מחזבאללה ומאיראן. בסופו של דבר גויס ג'ריס בנובמבר 2004 למודיעין האיראני, והתבקש להשיג מידע תשתיתי על החברה הישראלית, מערכת השלטון במדינה, המפלגות השונות, מאבקים חברתיים וסכסוכים בין גורמים שונים בתוך ישראל. בפן העמוק יותר התבקש ג'ריס לנסות לרקום קשרים עם פוליטיקאים ישראלים, ואף לנסות ולהיבחר לכנסת במסגרת אחת המפלגות הקיימות.¹⁵

הניסיון לאסוף מודיעין תשתיתי כדי להבין טוב יותר את התנהלותה של ישראל ואת הדרכים להתמודד עמה הגיע לשיאו בפרשיית הריגול לכאורה של חבר הכנסת עזמי בשארה. על פי כתב האישום עמד בשארה בקשר עם גורמי המודיעין של חזבאללה, ומסר להם הערכות שונות בנוגע למדיניותה ולהתנהלותה של מדינת ישראל בתקופה שקדמה למלחמת לבנון השנייה. בעת המלחמה עצמה המשיך במגעיו עם חזבאללה, ואף יעץ לארגון כיצד לייעל את מאבקו הפוליטי-פסיכולוגי

נגד המדינה ואילו מסרים תקשורתיים יש להעביר לציבור הישראלי – היהודי והערבי – בזמן המלחמה.¹⁶ לסיכום סוגיה זו, אפשר לראות כי בשנים האחרונות נוסף למידע שחזבאללה והאיראנים מבקשים להפיק על אודות מדינת ישראל גם ממד של עומק תפישתי, אשר במהותו חורג מהרובד הצבאי המידי. בבסיסה של תופעה זו עומד ככל הנראה רצון לייעל את ההתמודדות הכוללת נגד מדינת ישראל במובן הרחב והעמוק יותר, מתוך הבנה כי אין די בפעילות במישור הצבאי כדי להצליח במאבק נגד "הישות הציונית".

שינוי שיטות הפעולה וקהל היעד לגיוס סוכנים

מלבד תחומי העניין המודיעיניים, מניתוח פרשיות הריגול לטובת חזבאללה אשר נחשפו בשנים האחרונות, עולה תמונה מורכבת הקשורה גם להשתכללות פלטפורמות הגיוס שהארגון מגייס באמצעותן מרגלים לשורותיו. בשנים הראשונות שלאחר נסיגת צה"ל מלבנון השתמש חזבאללה בעיקר בסחר הסמים כאמצעי לגיוס סוכנים בתוך ישראל. הקשר בין טרור ובין סמים אינו תופעה חדשה, וכך גם ניצולם של הסמים כאמצעי להשגת מטרות שונות. כך למשל ארגוני טרור שונים ברחבי העולם משתמשים בסחר בסמים כדי לממן את פעילותם, ומנצלים את תשתיות הברחת הסמים כדי להעביר נשק ופעילים ממקום למקום. ארגוני טרור שונים אף הוסיפו לעתים ממד אידאולוגי לפעילות זו – הצפת המדינות שהם נלחמים נגדן בסמים כדי להחלישן מבחינה חברתית וכלכלית.¹⁷ ארגוני מודיעין (משטרה וצבאיים) ברחבי העולם משתמשים גם הם מפעם לפעם בפעילות הסחר הלא חוקית בסמים כדי להפעיל סוכנים ולהפיק מודיעין. כך למשל שימשו סוחרי סמים לבנונים גדולים דוגמת רמזי נהרא, מחמד בירו ובנו קאיד סוכנים ישראלים. כך בתמורה למידע שמסרו התעלמו רשויות המדינה מפעילותם הפלילית, ואפשרו להם להמשיך במעשיהם.¹⁸

כאשר נסוג צה"ל מרצועת הביטחון ביסס חזבאללה את נוכחותו הצבאית בדרום לבנון. לוחמיו נפרסו במחסומי דרכים ברחבי הדרום ואיישו שורת מוצבים לאורך הגבול עם ישראל. בדרך זו הפך למעשה הארגון לשליט הבלעדי באזור זה. שליטה זו נוצלה על ידי חזבאללה כאמצעי לחץ על סוחרי הסמים הלבנונים והישראלים. אלה – כדי לקבל את אישורו של חזבאללה להמשך פעילותם – אולצו לשתף עמו פעולה ולספק לאנשיו מודיעין על אודות ישראל. כך למשל רמזי נהרא ואחיו כמיל, אשר כאמור שימשו בעבר סוכנים ישראלים, החלו להפעיל עבור חזבאללה רשתות ריגול בקרב ערביי ישראל. אלה, בתורם – בתמורה להמשך אספקת הסמים מלבנון – סיפקו לחזבאללה מידע על אודות צה"ל ומדינת ישראל, בהתאם לדרישות הארגון. בדרך זו הפעיל כמיל נהרא את רשת הריגול של סגן אלוף עומר אל-היב בשנת 2002, ואחיו רמזי נהרא הפעיל באותו הזמן בערך את רשת

הריגול של סוחר הסמים סעד קהמוז מרג'ר ומקריית שמונה. קאיד בירו, חברם של האחים נהרא, גייס והפעיל גם הוא שני סוחרי סמים ערבים ישראלים, האחים מחמד ואחמד שמאלי מהכפר רג'ר, ואלה סחרו בשנת 2003 בסמים בתמורה למידע על אודות ישראל. שמו של קאיד עלה גם בקשר לפרשיית הריגול של נסים נצאר מחולון. אגב, אותו קאיד בירו היה פעיל גם בחטיפתו של אלחנן טננבאום.¹⁹

מלבד מקרים אלה, המשיך חזבאללה להשתמש בסחר בסמים כפלטפורמה נוחה לגיוס סוכנים בישראל גם בשנים שלאחר מכן. כך היה למשל בפרשיית הריגול של נואף ח'טיב שעבאן מהכפר רג'ר, אשר נעצר בשנת 2006 והואשם כי בתמורה לסמים העביר לחזבאללה מידע ביטחוני אשר כלל מפות המפרטות את מקום בסיסי צה"ל.²⁰ באותה שנה נעצר גם ריאד מזאריב, תושב היישוב מזאריב שבעמק יזרעאל, אשר במלחמת לבנון השנייה העביר לידי הארגון השיעי ידיעות על אודות הנעשה בישראל ועל אודות מקומות נפילתן של רקטות. גם מזאריב, כמו קודמיו, ביצע מעשים אלה כחלק מפעילות סחר בסמים עם גורמים לבנוניים.²¹ לבסוף העביר נגד צה"ל לואי בלוט בשנת 2008 מידע על אודות היערכות צה"ל בצפון, במסגרת רשת הברחת סמים אשר פעלה באזור הגבול.²²

אכן, סחר הסמים היה עבור חזבאללה פלטפורמה זמינה ונוחה. עם זאת, באמצעותה היה יכול הארגון לגייס רק סוכנים מסוג מסוים, כלומר כאלה המעורבים בפעילות פלילית. נגישותם המודיעינית של אישים אלה לרוב מוגבלת, ויתרה מזו מעליהם מרחפת תמיד סכנת חשיפה על ידי כוחות הביטחון הישראליים. לפיכך נראה כי בד בבד עם שימוש בפלטפורמת הסמים החל חזבאללה בשנים האחרונות לנסות לאתר מועמדים לגיוס גם על רקע אידאולוגי. מועמדים מסוג זה אינם נמצאים כמובן בקרב סוחרי הסמים. בהתאם נאלץ חזבאללה לאתר קהלי יעד אחרים לגיוס, ובהתאם שינה גם את דרכי פעולתו והרחיב את האזורים הגאוגרפיים שהוא פועל בהם מבחינה מודיעינית-מבצעית. כמו שעולה מפרשיות הריגול אשר נחשפו בשנים האחרונות, כדי לאתר מועמדים לגיוס על רקע אידאולוגי בחר חזבאללה להתמקד בעיקר בסטודנטים ערבים ישראלים, בדגש על אלה הלומדים בחו"ל או יוצאים לשם. בקרב קבוצה חברתית זו לא היה יכול חזבאללה לפעול באמצעות סוחרי סמים, ולפיכך החל להכשיר מעין קציני מודיעין ייעודיים אשר יאתרו ויגייסו סוכנים. אלה שוב לא פעלו במרחב הצפון, אלא, מטבע הדברים, במדינות ובאזורים שממוקמים בהם מוסדות להשכלה גבוהה או באתרים בחו"ל שמתנהלות בהם פעילויות נוער של ערבים ישראלים. כל אלה באו לידי ביטוי בכמה מקרים, הראשון הוא פרשיית הריגול של מנאר ג'בארין, סטודנטית מאם אל-פחם אשר למדה רפואת שיניים באוניברסיטת עמאן. ג'בארין גויסה לחזבאללה בשנת 2003 לאחר שנוצר קשר חברי בינה ובין סוכנת הארגון אשר פעלה באופן חופשי יחסית בקמפוס, השתתפה בקורסים שונים והטיפה בגלוי נגד ישראל.

דפוס פעולה מודיעיני-מבצעי זה הניב תוצאות טובות עבור חזבאללה גם בשנים שלאחר מכן. כך בסוף שנת 2006 הצליח הארגון לגייס את ח'אלד קשקוש, סטודנט לרפואה אשר למד בגרמניה. איתורו של קשקוש כמועמד פוטנציאלי לגיוס נעשה על ידי ד"ר האשם חסן, לבנוני תושב גרמניה, ראש סניף של אגודת הצדקה "עמותת היתומים הלבנונית", הקשורה למערך האזרחי של חזבאללה בלבנון. הגיוס עצמו נעשה על ידי "קצין מודיעין" ייעודי בשם מחמד האשם (ראמי). לדברי מקורות בשירות הביטחון הישראלי, האשם הוא מפעיל סוכנים מקצועי הפועל בחו"ל מטעם חזבאללה. עוד בסוגיה זו מעניין לציין כי תהליך גיוסו של קשקוש נמשך כארבע שנים – מרגע יצירת המגע הראשוני בשנת 2002 עד השלמת הגיוס, ככל הנראה, בשנת 2006. דבר זה עשוי להעיד אולי גם על תהליך גיוס מסודר ועל עבודת מודיעין יסודית. פרשיית הריגול של קשקוש עשויה להצביע גם על התפקיד שהארגון מייעד לסוכנים מסוג זה – לא רק איסוף מודיעין אלא גם איתור מועמדים פוטנציאליים לגיוס. כך התבקש קשקוש להצביע עבור הארגון על ערבים ישראלים הלומדים בחו"ל ואשר להערכתו אפשר להפעילם בשירות חזבאללה.²³

באותו הקשר, שתי פרשיות ריגול נוספות שהיו מעורבים בהן ערבים ישראלים צעירים מדגימות יפה את הממדים החדשים אשר נוספו לפעילות המודיעין של חזבאללה. הראשונה היא פרשיית הריגול של אסמאעיל סלימאן מהכפר כעביה-חג'אג'רה. הלה גויס לחזבאללה באמצעות מגייס סוכנים מקצועי בעת שקיים את מצוות העלייה לרגל (החג') למכה בסוף שנת 2008. על פי עדותו של סלימאן, בעת ששהה עם חבריו במסגד בעיר ניגש אליו אדם והציג את עצמו כפלסטיני תושב לבנון (אבו קאסם). הפלסטיני יצר קשר ראשוני עם אנשי הקבוצה, ו"דלה" מהם את סלימאן. בפגישה שהתקיימה כמה ימים לאחר מכן ביצע איש חזבאללה "בדיקת התאמה ראשונית", כלומר שאל את סלימאן על נטיותיו הדתיות, בירר את השקפתו על מלחמת לבנון השנייה, ולבסוף – בזמן המתאים – שאל אם יוכל לאסוף מידע נגד מדינת ישראל. בתום הפגישה סיכם עמו על סדרי תקשורת חשאיים, קבע פגישה נוספת להשלמת תהליך הגיוס, והטיל על סלימאן משימת מבחן ראשונית – צילום ואיסוף מידע על אתרים אסטרטגיים ובסיסים צבאיים באזור מגוריו.²⁴

במקרה אחר, אשר אירע גם הוא באותה שנה, גויס לכאורה לחזבאללה צעיר ערבי בשם ראוי סולטאני מטייבה. הקשר בין סולטאני ובין איש חזבאללה נוצר במחנה נוער ערבי אליו שסולטאני יצא אליו במרוקו. פעיל הארגון הקרין בפני בני הנוער סרטים על פעילותו של חזבאללה נגד צה"ל בזמן מלחמת לבנון השנייה. בסיום אחד הסרטים, כך על פי כתב האישום, ניגש סולטאני לפעיל וציין כי הוא מתאמן באותו מכון כושר שגם הרמטכ"ל צה"ל גבי אשכנזי מתאמן בו. איש חזבאללה סיכם להיות בקשר עם סולטאני באמצעות הדואר האלקטרוני. כחודש

לאחר מכן הזמין איש חזבאללה את הצעיר הערבי לפגישה בחו"ל. זו נערכה בפולין, והגיע אליה למעשה אדם אשר מניתוח דפוסי פעילותו, כמו שעולים כתב האישום, נראה כקצין מודיעין מקצועי: קביעת פגישה בנקודה אחת וקיומה בנקודה אחרת, מתן רשימת איסוף מפורטת – במקרה זה בנוגע לסדרי אבטחתו של הרמטכ"ל ומידע סביבתי נוסף, ולבסוף קביעת סדרי תקשורת חשאיים – העברת תוכנת הצפנה והדרכתו של סולטאני בהפעלתה. גם במקרה זה, כמו מקרהו של קשקוש, נשאל סולטאני אם יש ביכולתו להצביע על מועמדים פוטנציאליים לגיוס אשר לומדים בחו"ל ואשר יסכימו לעזור לחזבאללה.²⁵

סיכום

מכל אלה עולות כמה משמעויות מרכזיות:

המשמעות הראשונה היא כי בחזבאללה מתבצע איסוף מידע שיטתי על אודות מדינת ישראל בכמה רמות התייחסות:

1. הרמה הטקטית – איסוף מודיעין על מרחב הצפון והיערכות צה"ל באזור. מידע זה נועד ככל הנראה בעיקר כדי להכין בסיס נתונים לפיגועים במרחב הגבול.
2. הרמה האופרטיבית – איסוף מודיעין על אתרים ומתקנים חיוניים בתוך מדינת ישראל, ככל הנראה כדי לשפר את יכולתו של חזבאללה לפגוע באופן משמעותי יותר בעורף הישראלי בעת מלחמה כוללת.
3. הרמה האסטרטגית – כוללת שני רבדים. רובד אחד הוא איסוף מידע לצורך הבנה טובה יותר של תופעת ה"ישות ציונית" הן כדי למצוא דרכים אחרות להתמודד עמה, והן כדי לנתח בצורה טובה יותר את מהלכיה העתידיים. רובד אחר כולל איסוף מידע כדי לבצע פיגוע "ראווה" או חטיפה. פעולה מעין זו, סביר כי בבסיסה יעמוד רצונו של הארגון להגיב על פגיעה ישראלית (דוגמת חיסול עמאד מע'ניה או בכיר אחר בחזבאללה בעתיד), להשיב על כנם את כללי המשחק הקודמים או לקבוע כללי משחק חדשים ונוחים יותר מבחינת הארגון.

משמעות שנייה העולה מהניתוח שלעיל היא שעבודת המודיעין בחזבאללה אינה אקראית אלא עקבית וממוסדת. ככזו היא דומה יותר לדרך עבודתו של ארגון ביון מסודר, ולא לארגון טרור או גוף בלתי סדיר אחר. איסוף מודיעין מכוון משימה, פעולה בקרב קהלי יעד שונים, פיתוח מומחיות בקרב העוסקים בגיוס מקורות ועוד, מעידים כי תהליכי מיסוד הזרוע הצבאית של חזבאללה בשנים האחרונות לא פסחו גם על התחום המודיעיני.²⁶ תהליך זה הופך את הארגון, מבחינה מודיעינית ומבצעית לממוקד וחד יותר, ולפיכך גם למסוכן וליעיל יותר.

המשמעות השלישית נובעת במידה רבה מהקודמת. הפיכת המודיעין בחזבאללה למסודר ולממוקד יותר סביר כי תהפוך את המערכה הבאה נגד הארגון לקשה ולמורכבת יותר, בייחוד בכל הנוגע לפגיעה בעורף הישראלי. הכנת בסיס נתונים שיטתי על אודות העורף הישראלי בצירוף יכולות ירי משופרות מעלות מאוד את הסבירות כי במלחמה הבאה לא רק מרכזי האוכלוסייה הישראליים יהיו חשופים לפגיעה אלא גם מתקנים ותשתיות לאומיות בעומק ישראל. נראה כי נקודה זו עשויה בעתיד להיות המהותית ביותר, שכן היא דורשת היערכות נרחבת, ואולי אף אפשר לומר מרחיקת לכת, הן בקרב הרשויות האזרחיות של המדינה והן בקרב הצבא, אשר על כתפיו תוטל החובה להפסיק איום זה מהר ככל הניתן. האיום המתגבש לנגד עינינו כבר כמה שנים מצד חזבאללה על משמעויותיו הכבדות חייב להיות ברור לקברניטי המדינה ולציבור בכלל. בהקשר זה, יש לקוות כי במערכה הבאה מול הארגון או מול איום דומה מצד מדינה או ארגון אחר, להבדיל ממלחמה לבנון השנייה, הפעם לא יהיה פער בין ידיעת העובדות ובין הבנתן.

הערות

1. שרון רופא אופיר ופליקס פריש, "כתבי אישום: סוחרי סמים ישראלים סייעו לחזבאללה", ynet, 17.2.2003; מאיר זוהר, "הנאשמים שוחררו לביתם וברחו ללבנון", **הארץ**, 21 בספטמבר 2006.
2. כתב האישום נגד אל-היב: <http://www.4law.co.il/moslab1.pdf>; לפרטים נוספים על אודות פרישה זו ראו גם: פליקס פריש ושרון רופא, "קצין צה"ל יואשם היום בריגול לחזבאללה", ynet, 24 באוקטובר 2002.
3. ורד לוביץ', "הנאשם בריגול לחזבאללה: מסרתי מידע שהיה כבר ידוע", ynet, 2 באוקטובר 2002.
4. רונן ברגמן, **נקודת האל-חזור-המודיעין הישראלי מול איראן וחזבאללה**, אור יהודה: זמורה-ביתן, 2007, עמ' 407. (להלן: ברגמן).
5. **שם**, עמ' 406.
6. שרון רופא-אופיר, "אישום: צעיר מהגליל גויס כסוכן של חזבאללה", ynet, 1 במארס 2009.
7. אחיה ראב"ד, "אישום: אסיר חצה ללבנון ומסר מידע לחזבאללה", ynet, 19 בינואר 2006.
8. אריק בנדר, "ברק: לחזבאללה טילים שיכולים להגיע עד דימונה", NRG, 24 בנובמבר 2008. <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/815/544.html> לניתוח התעצמותו של חזבאללה לאחר מלחמת לבנון השנייה ראו: אמיר קוליק, "חזבאללה והמלחמה הבאה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 10, גיליון 3 (נובמבר 2007), עמ' 33-42.
9. עמוס הראל, יואב שטרן וג'קי חורי, "הותר לפרסום: תושב קלנסווה מואשם בריגול נגד המדינה", **הארץ**, 7 באוגוסט 2009.
10. אחיה ראב"ד, "מאסר לצעירה מאום אל-פחם על קשר עם חזבאללה", ynet, 28 בנובמבר 2007, ליאת שלזינגר, "מרגלת מסוכנת או נערה תמימה?", **מעריב**, 17 בינואר 2008.
11. ברגמן, עמ' 349-351, 381-382; ברק בן צור, "הסוכנים של חזבאללה – לא מה שחשבתם", NRG, 19 באפריל 2009. אפרת וייס, "נדחה ערעורו של אזרח גרמני

- שהצטרף לחזבאללה", ynet, 4 במארס 2002; הודעת דובר משרד ראש הממשלה, "ישראל וצה"ל עצרו פעיל חזבאללה בכיר אשר פעל בישראל בשליחות הארגון לצורך ביצוע משימות טרור", 30 בינואר 2002.
12. ורד לוביץ', "ניסים נאסר הורשע בריגול לחזבאללה", ynet, 28 בנובמבר 2002; יואב שטרן, "חזר לאמו בלבנון, בנותיו נשארו בישראל", **הארץ**, 2 ביוני 2008.
13. ברגמן, עמ' 372.
14. **שם**, עמ' 408; להרחבה על מקרהו של אבו סמרה משרד ראש הממשלה, "ראש התנועה האסלאמית והממונה על ניהול הכספים של התנועה האסלאמית מואשמים בקשר עם נביל מחזומה, סוכן המודיעין האיראני", 24 ביוני 2003. <http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Spokesman/2003/>
15. אפרת וייס, "חשד: איראן התכוונה לשתול סוכן בכנסת", ynet, 7 בינואר 2006.
16. יהונתן ליס ועמוס הראל, "עזמי בשארה חשוד שסייע לירי של חזבאללה על ישראל", **הארץ**, 3 במאי 2007; יהונתן ליס ויואב שטרן, "מקורבים לחקירה: יש תשתית ראייתית לאישום נגד בשארה", **הארץ**, 4 במאי 2007.
17. יפה צוברי, **ארגוני טרור, תעשיית הסמים והקשרים שביניהם (נרקו-טרוריסם)**, הרשות הלאומית למלחמה בסמים, 20 במארס 2003.
18. יוסי מלמן, "הכירו את האויב. הוא כבר מכיר אתכם", **הארץ**, 22 ביולי 2006; ברגמן, עמ' 340.
19. יוסי מלמן, "מאז נסיגת צה"ל מלבנון, הגביר חזבאללה המאמץ לגייס סוכנים", **הארץ**, 24 באוקטובר 2002; פליקס פריש ושרון רופא, "קצין צה"ל יואשם היום בריגול לחזבאללה", ynet, 24 באוקטובר 2002; פליקס פריש ושרון רופא, "כתבי אישום: סוחרי סמים ישראלים סייעו לחזבאללה", ynet, 17 בפברואר 2003; ברגמן, עמ' 368–371, 407.
20. אלי אשכנזי, "נעצר תושב הכפר רג'ר בחשד להעברת מידע לחזבאללה", **הארץ**, 5 ביוני 2006; שלומי דיאז, "תושב רג'ר חשוד בהעברת מידע לחזבאללה", news1, 5 בפברואר 2006.
21. שרון רופא-אופיר, "אישום: ריגל עבור חזבאללה בזמן המלחמה", ynet, 10 באוגוסט 2006; אלי אשכנזי, "6 שנות מאסר לסוחר סמים שמסר מידע לחזבאללה", **הארץ**, 24 במאי 2007.
22. חורי ג'קי, עיאדאת פאדי, אזולאי יובל, "הנאשם בריגול לחזבאללה: דחפו אותי לקשר הזה", **הארץ**, 1 באפריל 2008; ג'קי חורי, "הנגד לואי בלוט נידון ל-11 שנות מאסר על ריגול למען חזבאללה", **הארץ**, 4 בספטמבר 2008.
23. עמוס הראל, "ערביי ישראל מואשם בריגול למען חזבאללה", **הארץ**, 6 באוגוסט 2008; עמוס הראל, יואב שטרן וג'קי חורי, "הותר לפרסום: תושב קלנסואה מואשם בריגול נגד המדינה", **הארץ**, 7 באוגוסט 2009.
24. שרון רופא-אופיר, "אישום: צעיר מהגליל גויס כסוכן של חזבאללה", ynet, 1 במארס 2009.
25. עפרה אידלמן, "עד כמה קל להגיע לרמטכ"ל גבי אשכנזי?", **הארץ**, 31 באוגוסט 2009.
26. לניתוח לחימתו של חזבאללה נגד ישראל בקיץ 2006 ראו: אמיר קוליק, "חזבאללה מול צה"ל – הממד האופרטיבי", **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 3 (אוקטובר 2006), עמ' 24–27.